

Η υπαγωγή της εκπαίδευσης στην αγορά

Του Δημήτρη Χασάπη

Στο κεφάλαιο “Η μέθοδος της Πολιτικής Οικονομίας” της Εισαγωγής στα Grundrisse (Βάσεις της Κριτικής της Πολιτικής Οικονομίας) ο Μάρξ, θίγοντας μεθοδολογικά ζητήματα του διαλεκτικού υλισμού, θέτει και απαντά μεταξύ άλλων και το ερώτημα: ποια πρέπει να είναι η αφετηρία ανάλυσης μιας δοσμένης πραγματικότητας; Αρχίζουμε την ανάλυση από το ειδικό και συγκεκριμένο καταλήγοντας στο γενικό και αφηρημένο ή αντίστροφα από το γενικό και αφηρημένο καταλήγοντας στο ειδικό και συγκεκριμένο; Ο Μάρξ, με αφορμή την πολιτική οικονομία, απαντάει στο ερώτημα αυτό προκρίνοντας ως επιστημονικά ορθή ανάλυση, σε αντίθεση με την ιστορικά καθιερωμένη, εκείνη την οποία με αφετηρία το γενικό και αφηρημένο οδηγεί στην αναπαραγωγή του συγκεκριμένου, το οποίο και από την οπτική αυτή αποτελεί μια σύνθεση πολλών καθορισμών και σχέσεων. “Γι’ αυτό το συγκεκριμένο παρουσιάζεται στη σκέψη ως διαδικασία σύνθεσης, ως αποτέλεσμα, όχι ως αφετηρία, παρ’ όλο που αυτό είναι η αληθινή αφετηρία και, κατά συνέπεια, είναι επίσης η αφετηρία της άμεσης αντίληψης και της παράστασης” (Κ. Μαρξ, Η μέθοδος της Πολιτικής Οικονομίας, Πολίτης, τεύχος 26, 1979, σ. 6 - 13). Την ακριβώς αντίθετη αφετηρία για την ανάλυση της εκπαιδευτικής πραγματικότητας φαίνεται να επιλέγει το τμήμα Παιδείας του Συνασπισμού. Αποκορύφωμα της λογικής αυτής, η οποία βέβαια καταλήγει αναπόφευκτα σε “μια χαοτική παράσταση του όλου”, αποτέλεσε η θεματολογία της Πανελλαδικής Συνδιάσκεψης Παιδείας του Συνασπισμού που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στις 11 και 12 Νοεμβρίου 2000. “Σύμφωνα με το σχέδιο που εκπόνησε το τμήμα Παιδείας του ΣΥΝ”, αντικείμενο της Συνδιάσκεψης αποτελούσε κάθε πτυχή κάθε προβλήματος κάθε βαθμίδας της ελληνικής εκπαίδευσης και επιπλέον μια σειρά γενικότερων ζητημάτων, όπως για παράδειγμα, η ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση, οι δαπάνες για την εκπαίδευση, η εκπαίδευση και η παγκοσμιοποίηση, η εκπαίδευση και η ανάπτυξη κ.α. Αντιγράφω, ενδεικτικά, από την προκήρυξη της συνδιάσκεψης (Αυγή 25/11/2000) τα θέματα που αφορούν την προσχολική και υποχρεωτική εκπαίδευση. (α) Προβλήματα αναλφαβητισμού και “διαρροής”. Ισότητα ευκαιριών στη βασική εκπαίδευση. (β) Προσχολική εκπαίδευση: Προγράμματα, βιβλία - υλικά, υλικοτεχνική υποδομή, εκπαιδευτικό προσωπικό, ολοήμερο νηπιαγωγείο. (γ) Ο ενιαίος χαρακτήρας της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. (δ) Ολοήμερο σχολείο: Διαπιστώσεις, προβλήματα, προοπτικές. (ε) Πολιτικές και πρακτικές αντισταθμιστικής εκπαίδευσης και θετικών διακρίσεων (Ενισχυτική διδασκαλία, πρόσθετη διδακτική στήριξη, περιοχές εκπαιδευτικής προτεραιότητας κ.λπ.). (στ) Περιεχόμενο σπουδών στην υποχρεωτική εκπαίδευση (νέα γνωστικά

αντικείμενα). (ζ) Διδακτικά βιβλία και διδακτικά υλικά. Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας. (η) Σχολικές βιβλιοθήκες. Πρόγραμμα ανάπτυξής τους. (θ) Διαπολιτισμική - αντιρατσιστική εκπαίδευση. (ι) Διακρίσεις φύλου και εκπαίδευση. (ια) Εκπαίδευση Ελληνόπουλων του εξωτερικού. (ιβ) Άτομα με ειδικές ανάγκες: Πολιτικές πρόληψης, αντιμετώπισης, ένταξης”.

Η θεματολογία αυτή και κάθε θεματολογία της ίδιας λογικής, για την οποία όλα τα σημαντικά από μια συγκεκριμένη οπτική ζητήματα αντιμετωπίζονται γραμμικά και ισότιμα, μπορεί να αποτελεί βάση για την ανάπτυξη ενός διαχειριστικού σχεδίου ή τη σύγκλιση ενός επιστημονικού συνεδρίου για την εκπαίδευση, αλλά σίγουρα όχι για την παραγωγή μιας πολιτικής ανάλυσης. Και αντικείμενο ενός πολιτικού σχηματισμού της αριστεράς αποτελεί η παραγωγή πολιτικών αναλύσεων, οι οποίες αναμφίβολα βασίζονται σε επιστημονικά δεδομένα, αναπτύσσονται όμως πρώτιστα στη βάση ενός θεωρητικού πολιτικού πλαισίου. Ένα θεωρητικό πλαίσιο για μια πολιτική ανάλυση της εκπαίδευσης πρέπει κατά τη γνώμη μου να εντοπίζει, και να εκκινεί από, τους κύριους μετασχηματισμούς που συντελούνται στο πεδίο του κοινωνικού κατά τη συγκεκριμένη περίοδο και τις αντίστοιχες επιπτώσεις τους στο σχολικό μηχανισμό. Πιστεύω, ότι οι κύριες αλλαγές που συντελούνται σήμερα στο πεδίο του κοινωνικού συμπυκνώνονται στην απορύθμιση των σχέσεων δημόσιου και ιδιωτικού, δηλαδή πολιτικής και οικονομίας, δηλαδή κράτους και αγοράς. Στην απορύθμιση εκείνων των σχέσεων, οι οποίες στις σύγχρονες Δυτικές κοινωνίες σηματοδότησαν το μετασχηματισμό του κράτους δικαίου σε κοινωνικό κράτος και των οποίων η ιδιαίτερη μορφή, που με κάποια προσέγγιση ονομάστηκε Κεϋνσιανισμός και χαρακτηρίστηκε ιστορικά από μια αξιοσημείωτη επέκταση του πολιτικού πλαισίου σημαίνει πρώτα απ’ όλα εμπιστοσύνη στη δυνατότητα της συλλογικής απόφασης και δράσης, στη δυνατότητα της πολιτικής εξουσίας, στη δυνατότητα του κράτους να επιδιώκει κοινωνικούς στόχους εκεί όπου οι ατομικές επιλογές και οι ατομικές αποφάσεις, οι επιλογές και αποφάσεις της αγοράς κρίνονται ανεπαρκείς.

Πως αντανakλάται αυτή η διαδικασία απορύθμισης των σχέσεων δημόσιου και ιδιωτικού στην εκπαίδευση; Με την εισαγωγή στην εκπαίδευση ιδεών, σχέσεων και πρακτικών της αγοράς. Με την *αγοραίο-ποίηση* της εκπαίδευσης. Με την προσέγγιση των εκπαιδευτικών ζητημάτων ως ζητημάτων τα οποία υπόκεινται στις λογικές και στους κανόνες της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, με την προσέγγιση των εκπαιδευτικών ζητημάτων δηλαδή ως ζητημάτων οικονομίας της αγοράς. Με την προβολή της αγοράς και την υιοθέτηση των πρακτικών της ως “φυσικών” αποκρίσεων σε θεσμικά προβλήματα του σχολείου και ως μέσων για την αποτελεσματική επίλυση τους. Με την προβολή, αντίστοιχα, της ιδιωτικής επιχείρησης ως “φυσικού” υποδείγματος οργάνωσης και λειτουργίας ενός οργανισμού. Με την αναφορά των αλλαγών που συνοδεύουν τον ύστερο καπιταλισμό των καιρών μας (παγκοσμιοποίηση των αγορών, επιπτώσεις νέων τεχνολογιών, καταναλωτική κοινωνία) για την αιτιολόγηση κάθε αλλαγής στο σχολείο Έτσι ώστε το σχολείο από χώρος προετοιμασίας των νέων για την αγορά εργασίας να μετατραπεί προοπτικά το ίδιο σε αγορά αγαθών και υπηρεσιών και παράλληλα σε πεδίο προετοιμασίας καταναλωτών εκπαιδευτικών προϊόντων, άυλων και υλικών. Μεταξύ των συστατικών στοιχείων αυτής της διαδικασίας αγοραίο-ποίησης της εκπαίδευσης, που μεγάλο μέρος της επιχείρησε να κατοχυρώσει θεσμικά η λεγόμενη “μεταρρύθμιση Αρσένη”, περιλαμβάνονται:

1. Η επιλεκτική μεταφορά *πόρων* και κυρίως *δραστηριοτήτων* από το δημόσιο στον ιδιωτικό τομέα, δηλαδή στις οικογένειες, σε εθελοντικές οργανώσεις και σε επιχειρήσεις, και αντίστροφα η μεταφορά *πρακτικών* από τον ιδιωτικό τομέα στο δημόσιο. Μια διαδικασία δηλαδή *ιδιωτικοποίησης* της εκπαίδευσης. Όλες οι επιχορηγούμενες από την Ευρωπαϊκή Ένωση δραστηριότητες, από τη εισαγωγή της πληροφορικής στα σχολεία έως τη συγγραφή και έκδοση νέων σχολικών βιβλίων και από την υποστήριξη του διδακτικού έργου έως την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών χαρακτηρίζονται από τα στοιχεία αυτά.
2. Η εισαγωγή *πρακτικών ανταλλαγής* ή *πρακτικών βασισμένων* στην ανταλλαγή στις σχέσεις που συγκροτούν ή διαμορφώνουν τις εκπαιδευτικές πρακτικές, στις σχέσεις μεταξύ σχολείου και μαθητών-μαθητριών και στις σχέσεις μεταξύ σχολείου και κοινότητας. Μια διαδικασία δηλαδή *εμποριοποίησης* της εκπαίδευσης. Στα πλαίσια αυτά προφέρονται και “πωλούνται” από το σχολείο (τυπικά από το σύλλογο γονέων και κηδεμόνων) εκπαιδευτικές και άλλες δραστηριότητες και (παράτυπα και παράνομα από τους εκπαιδευτικούς) “ιδιαίτερα” μαθήματα.
3. Η αντιμετώπιση όψεων της εκπαιδευτικής με όρους εμπορικών προϊόντων με κύρια έκφραση την εισαγωγή τυποποιημένων (συσκευασμένων) και ποσοτικοποιημένων μορφών γνώσεων και εξεταστικών τεχνικών. Μια διαδικασία δηλαδή *εμπορευματοποίησης* της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Στα πλαίσια αυτά τροποποιούνται ανάλογα τα περιεχόμενα των αναλυτικών προγραμμάτων και των σχολικών βιβλίων και αναπτύσσεται μια τεχνολογία αξιολόγησης των γνώσεων βασισμένη σε απίστευτης απλουστευτικότητας τέστς και άλλα παρόμοια.
4. Τέλος, ως κοινός παρονομαστής όλων των πολιτικών μέσα από τις οποίες επιχειρείται η αναδιάρθρωση της εκπαίδευσης στη λογική που προαναφέρθηκε, η ενίσχυση και διεύρυνση ενός πλαισίου ατομικών επιλογών και η αντίστοιχη αποδόμηση των συλλογικών πρακτικών στο σχολείο. Η υπονόμευση της συλλογικής εκπροσώπησης των εκπαιδευτικών και η εξατομίκευση των προβλημάτων τους και των λύσεων αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση της διαδικασίας αυτής.

Αφετηρία, επομένως, μιας πολιτικής προσέγγισης της εκπαίδευσης από την οπτική της αριστεράς σήμερα αποτελεί η ανάλυση της κατανομής των σχέσεων εξουσίας μεταξύ κράτους και αγοράς, όπως αντανακλάται στο εκπαιδευτικό σύστημα. Με τον όρο βέβαια της *απαλλαγής* από τη λογική των στεγανών στα όρια του κράτους και της αγοράς, αλλά και γενικότερα της *απαλλαγής* από διχοτομικές οπτικές στην ανάλυση των σχέσεων κοινωνικού και ατομικού. Παράλληλα απαιτείται μια ανάλυση και τοποθέτηση απέναντι στη φιλολογία και στις παραστάσεις του κράτους και της αγοράς, μια ανάλυση και τοποθέτηση απέναντι στις θέσεις που αυτή η φιλολογία του κράτους και της αγοράς επιφυλάσσει στα άτομα και μια ανάλυση και τοποθέτηση απέναντι στις κοινωνικές σχέσεις και πρακτικές που συγκροτούν το κράτος, την αγορά και την αμοιβαία διαπλοκή τους. Μια ανάλυση και τοποθέτηση αναπόφευκτα από τη μεριά του δημόσιου σχολείου, η οποία όμως είναι εκ των πραγμάτων προβληματική. Γιατί η τοποθέτηση από τη μεριά του δημόσιου σχολείου δεν μπορεί να παραβλέπει την παθολογία του. Όπως και κάθε επιθετική κριτική στο δημόσιο σχολείο δεν μπορεί να καταχωρείται στην πλευρά της υπεράσπισης μιας ιδιωτικής λογικής για το σχολείο.

Το δημόσιο σχολείο από τη συστατική του λειτουργία αποτελεί μηχανισμό κοινωνικής αναπαραγωγής, μηχανισμό, δηλαδή, κοινωνικής κατανομής και επιβολής ιδεολογίας. Γι' αυτό και χρόνια τώρα δέχεται την κριτική των αριστερών, επειδή στα πλαίσια αυτών των λειτουργιών του προωθεί την κοινωνική ανισότητα και τον αποκλεισμό. Η επιλογή της αγοραίο-ποίησης του σχολείου, όπως προβάλλεται, φαντάζει ελκυστική. Η πλειονότητα των "ενήλικων" αντιδράσεων στη λεγόμενη "μεταρρύθμιση Αρσένη" ήταν ενδεικτική και δεν μπορεί να λησμονείται. Γι' αυτό και δεν είναι εύκολο να δειχθεί πειστικά, ότι η επιλογή αυτή θα μεγιστοποιήσει τα προβλήματα της εκπαίδευσης που επιδιώκει να αντιμετωπίσει η Αριστερά. Αυτή η Αριστερά που συγκροτήθηκε ιστορικά και ισχύει μέχρι σήμερα ως σύνοψη συγκινησιακών συμπεριφορών που αναπτύχθηκαν και παγιώθηκαν κατά τη συλλογική υπεράσπιση αξιών και η οποία κατά πρώτο λόγο εκφράζει γενικά, αλλά έντονα, αγανάκτηση και αγωνία. Αγανάκτηση για το παρόν και αγωνία για το μέλλον.